

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס חכמי ההלכה בימי הביניים – עולמם הרעיוני והדרשני

ד"ר יהודא גלינסקי | המחלקה לתלמוד
Medieval Rabbinic Scholars | 09-1830-01
Their Homiletic and Conceptual World

סמינריון	סוג הקורס:
4 (2 ש"ש)	היקף נ"ז:
תשפ"ה	שנת לימודים:
שנתי	סמסטר:
שישי, 10:00	יום ושעה
שני, 14:00	שעת קבלה:
judah.galinsky@biu.ac.il	מייל מרצה:
https://lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

מטרת הקורס לבחון את הגותם הדתית (והתמודדתם עם אתגרי הזמן) של חכמי ההלכה בימי הביניים, שפעלו בצרפת.

חכמי ההלכה בימי הביניים לרוב לא עסקו בכתיבת הגות דתית מסודרת (הרמב"ם ור' סעדיה גאון הם יוצאים מן הכלל). מסבה זו נוטים לחשוב שלא היה לחכמים אלו עולם הגותי ודרשני אלא היו בעיקר למדנים, חכמי משפט. בקורס זה נציג את דמויותיהם ויצירתם ההלכתית של חכמים שונים כאלו שפעלו במאה ה-11, במאה ה-12 ובמהלך המאה ה-13 ונסה להציג את עולם הרוחני-דתי כפי שעולה מכתביהם. הדמויות המרכזיות בקורס זה הם: רש"י, ר' יוסף בכור שור, ר' אליעזר ממץ, ר' משה מקוצי, ור' יצחק מקורביל.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים ילמדו להכיר ז'אנרים ספרותיים שונים של התרבות הרבנית בימי הביניים (פרשנות, חיבורי הלכה, ספרות השו"ת ועוד).
2. הלומדים יכירו האתגרים הדתיים שמנהיגי הקהילה התמודדו איתם במהלך ימי הביניים.

מיומנויות

1. הלומדים ילמדו כיצד לנתח טקסטים פרשניים והלכתיים כדי להוציא מהם את האלמנט ההגותי המופיע בהם וכן ילמדו לזהות את דרכי ההתמודדות של חכמים אלו עם אתגרי הזמן.
2. הלומדים יעריכו תהליכים במחשבתם של החכמים על רקע היסטורי, גיאוגרפי ותרבותי.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	דברי מבוא ההבדלים בין יהדות בצל אסלאם לבין יהדות בצל הנצרות והמקרה המיוחד של דרום-צרפת		*מ' הלברטל, בין תורה לחכמה: ר' מנחם המאירי ובעלי ההלכה המיימונים בפרובנס, ירושלים תש"ס, עמ' 186-181. מרק ר' כהן, בצל הסהר והצלב: היהודים בימי הביניים, חיפה תשס"א, בעיקר פרק ח	

2	האתגרים ההגותיים הגדולים עבור יהודי ימי הביניים: הפילוסופיה והדתות האחרות		מרק ר' כהן, בצל הסהר והצלב: היהודים בימי הביניים, חיפה תשס"א, בעיקר פרקים ב, ט.
3	הגותו של רש"י – הבעיות המתודולוגיות		*א' גרוסמן, אמונות ודעות בעולמו של רש"י, אלון שבות תשס"ח, עמ' 43-60
4	הטענה הנוצרית בסוגיית המצוות הריטואליות		D. Berger, <i>The Jewish-Christian Debate in the High Middle Ages: A Critical Edition of the Nizzāḥon Vetus with an Introduction, Translation, and Commentary</i> , Philadelphia 1979, 355-361 L. Smith, <i>The Ten Commandments: Interpreting the Bible in the Medieval World</i> , Leiden and Boston 2014, pp. 16-47.
5	הגות ופולמוס א: עיון בדברי רש"י בסוגיה – שילוח הקן ובסוגיית מצוות לאו ליהנות ניתנו		ברכות לג ע"ב ודברי רש"י על אתר מגילה כה ע"א גרוסמן, אמונות ודעות בעולמו של רש"י, עמ' 116–117.
6	הגות ופולמוס ב: עיון בדברי רש"י בסוגיה – השבת אבדה לנכרי		סנהדרין עו ע"ב כתובות טו ע"ב ספר ר' יוסף המקנא פרוש ר' חיים פלטיאל
7	הגות ופולמוס ג: עיון בדברי רש"י בפירושו למקרא על חוקים ומשפטים	לימוד בחברותות	*ש"ז הבלין, 'חוקים ומשפטים – בתורה בחז"ל ובמשנת הרמב"ם', ספר לכבוד פרופ' י"ד גילת, שנתון בר-אילן, כ"ו–כ"ז (תשנ"ה), עמ' 135–166.
8	הגות ופולמוס ד: פירושו של רש"י בסיפור של הלל והגר		שבת לא ע"א
9	הרנסנס של המאה ה-12 באירופה הנוצרית והשפעת יצירותיו של אברהם אבן עזרא (פרוש למקרא, יסוד מורא) ור' ברכיה הנקדן ("המצרף"),		*אלעזר טויטו, הפשטות המתחדשים בכל יום: עיונים בפירושו של רשב"ם לתורה רמת-גן 2005, עמ' 35-11

	Hermann Gollancz (ed.), <i>The Ethical Treatises of Berachya son of Rabbi Natronai Ha-Nakdan</i> (London: David Nutt, 1902). Tamás Visi, "Religion in Ashkenaz: Berechiah ben Natronai ha-Naqdan and his Predecessors", in Tamás Visi, Tovi Bibring, Daniel Soukup (eds.), <i>Berechiah ben Natronai ha-Naqdan's Works and Their Reception</i> (Turnhout: Brepols, 2019), pp. 87–118.		ו"החיבור", במיוחד בנושא של טעמי המצוות	
מטלת ביניים: סיכום מאמרו של הבלין, חוקים ומשפטים.	*אלעזר טויטו, הפשטות המתחדשים בכל יום: עמ' 117-126.		טעמי המצוות והפולמוס יהודי-נוצרי במאה ה-12 המקרה של הרשב"ם	10
	*א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תש"מ, עמ' 132-140 יהושפט נבו, "נימוקו עמו" : דרכו של ר' יוסף בכור שור בנימוקי מצוות ותופעות ספרותיות", סיני, קז (כסלו-טבת תשנ"א), עמ' קסט-קפב		מרכזיותו של טעמי המצוות במפעלו הפרשני של ר' יוסף בכור שור: עיון במצוות מילה, ציצית ועוד (דמות העבד)	11
	שרה קמין, "הפולמוס נגד האלגוריה בדבריו של ר' יוסף בכור שור", בתוך: בין יהודים לנוצרים בפרשנות המקרא, ירושלים תשנ"ב, מהדורה שנייה מתוקנת ומורחבת תשס"ט, עמ' 89–112.		בכור שור על אי-הנחת תפילין וסכנת האלגוריה	12
	יהושפט נבו, "השתקפותו של הוויכוח היהודי-נוצרי בפרשנות ימי הביניים במאה הי"ב בצפון צרפת", מחקרי מורשתנו א (תשנ"ט), עמ' 29–54.	לימוד בחברותות	בכור שור על מאכלות אסורות, איסור אכילת דם, כיסוי הדם, טומאה, צרעת, כלאיים, עגלה ערופה	13
	*א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תש"מ, עמ' 161-159		ספר היראים לר' אליעזר ממץ ומגמת ספרו	14
	*א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תש"מ, עמ' 465-477 *אפרים קנרפוגל, סוד, מאגיה ופרישות במשנתם של בעלי התוספות, ירושלים תשע"א, עמ' 50-58.		ייחודו של ספר המצוות לר' משה מקוצי ("הדרשן"): הלכה ודרשות לציבור	15

16	ר' משה כדרשן - מצוות אהבת ה' ויראת ה' בסמ"ג והאידיאל הדתי של "עבד נאמן" בסמ"ג	י' גלינסקי, "ולהיות לפניך עבד נאמן כל הימים": פרק בהגותו הדתית של בעל התוספות רבי משה מקוצי, דעת 42 (תשנ"ט), עמ' 13-31.
17	ר' משה, מידת "האמת", "בעיית הגולה", והצפייה למשיח בדרשת "שארית ישראל"	*י"י יובל, שני גויים בבטנך: יהודים, נוצרים – דימויים הדדיים, תל-אביב 2003, עמ' 276-283
18	ר' משה מקוצי, מרכזיותו של "ענווה" בהגותו והאידיאל הדתי של "עבד נאמן" בסמ"ג	*י' גלינסקי, "ולהיות לפניך עבד נאמן כל הימים":
19	ר' משה מקוצי והפולמוס היהודי נוצרי – הנושא של "חילוף התורה"	עיון בהקדמתו למצוות עשה
20	ר' משה מקוצי ומשפט התלמוד בפריס – הנושא של אמיתות תורה שבעל פה	*ד' גלינסקי, "משפט התלמוד" בשנת 1240 בפריס: "ויכוח ר' יחיאל" ו"ספר המצוות" של ר' משה מקוצי, שנתון המשפט העברי כב (תשס"א-תשס"ד) -45-69.
21	עיון במצוות ספציפיות הקשורות במשפט התלמוד ובחילוף התורה: מולך, הלוח העברי, בשר בחלב	
22	ייחודו של ספר עמודי גולה (סמ"ק) לר' יצחק מקורביל: הלכה וחסידות	*אפרים קנרפוגל, סוד, מאגיה ופרישות במשנתם של בעלי התוספות, ירושלים תשע"א, עמ' 58-67. מ' גידמן, התורה והחיים, וורשא תרנ"ז, כרך א עמ' 64-71.
23	מצוות אמונה בה' בסמ"ק ובקודמיו	
24	מצוות אהבת ה' וקידוש השם וכן איסור לא תחמוד בסמ"ק ובקודמיו	
25	ספר חסידות, ספר חיי עולם	Judah Galinsky, "The Impact of Ḥasidei Ashkenaz in Northern France: The Evidence of Sefer Ḥasidut and Ḥayyei 'Olam." <i>Jewish History</i> , vol. 34 (2021), pp. 155-175.

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

משקל בציון הסופי	תיאור התוצר
80% מהציון הסופי	עבודה סמינריונית
20% מהציון הסופי	מטלת ביניים - רפרט

דרישות הקורס

נוכחות והשתתפות בשיעורים. הגשת עבודה סמינריונית. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים (לפחות 80% מהשיעורים), שתיבדק מדי שיעור.

דרישות קדם

אין דרישות קדם

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה

ספרות רקע:

1. מ' הלברטל, בין תורה לחכמה: ר' מנחם המאירי ובעלי ההלכה המיימונים בפרובנס, ירושלים תש"ס
2. מרק ר' כהן, בצל הסהר והצלב: היהודים בימי הביניים, חיפה תשס"א
3. א' גרוסמן, אמונות ודעות בעולמו של רש"י, אלון שבות תשס"ח
4. D. Berger, The Jewish-Christian Debate in the High Middle Ages: A Critical Edition of the Nizzahon Vetus with an Introduction, Translation, and Commentary, Philadelphia 1979, 355-361
5. L. Smith, The Ten Commandments: Interpreting the Bible in the Medieval World, Leiden and Boston 2014, pp. 16-47.